Prefață la Volumul I al Enciclopediei SCRIITORI din GENERAȚIA 2000

Privire parţială asupra literaturii începutului de secol şi mileniu

Prezentul dicţionar, al cărui conţinut şi concepţie de alcătuire le-am aflat şi eu după întocmirea cărţii, este o expresie a unei mentalităţi cu îndelungată tradiţie în literatura noastră. Pentru Mihail Kogălniceanu beletristica naţională începea cu Dacia literară, pentru Titu Maiorescu odată cu Direcţia sa nouă, pentru Eugen Lovinescu cu literatura promovată la revista şi cenaclul său. Neavând în jurul său o veritabilă mişcare literară, George Călinescu s-a străduit să impună şi efectiv a impus o perspectivă a sa asupra literaturii române. Deşi a fost comentatorul esenţial al operelor apărute în câmpul beletristicii naţionale din 1960 încoace, Nicolae Manolescu, (Eugen Simion, Mircea Martin, Mihai Ungheanu, Mircea Iorgulescu sunt de importanţă secundară sub acest aspect), a preferat, şi el, să se pună de la un punct încolo în fruntea unei direcţii noi, anume cea a postmodernismului.

Spiritului partizan în literatură, concretizat în conceperea ei a fi constituită pe etaje, (locatarii câte unuia dintre ele acceptând cel mult existenţa altora pe criterii dictate de empatie, iar nu de evaluare critică), se datorează apariţia unei mulţimi de lucrări consacrate beletristicii naţionale actuale, în special dicţionare, în care sunt înfăţişaţi a fi scriitori de excepţie amicii autorilor (sau amicii acestora din urmă). Fireşte, amicul nu este, întrucât creatorii fundamentali sunt totdeauna puţini, un Eminescu sau Caragiale, ci un autor cu oarecare talent, în cazul cel mai fericit unul de o înzestrare proeminentă, dar poate fi şi un Lache sau Mache.

Actualul dicţionar s-ar fi cuvenit să se numească *O privire parţială asupra literaturii române din secolul XXI.* Mulţi dintre scriitorii avuţi în vedere aici au punctat o activitate bogată în secolul trecut, unii dintre ei fiind în vârstă, chiar foarte în vârstă. O categorie aparte e a celor înregimentabili mişcării pe care am botezat-o *Revolta pensionarilor*. „Sunt greu bătrânii de pornit,/ dar de-i porneşti, sunt greu de oprit.” Situaţia descrisă generic de George Coşbuc îşi are o aplicabilitate aparte în ceea ce îi priveşte pe autorii din ultima categorie amintită la sfârşitul paragrafului anterior. Odată ieşiţi la pensie, mulţi au început să dea la iveală tomuri după tomuri, uneori în avalanşă.

Dicţionarul de faţă nu e un proiect literar, cum ne avertizează coordonatorul său, Nicolae Vasile, personalitate plurivalentă, nici unul jurnalistic însă, ci în bună măsură unul amical. Câtorva publicaţii, nu dintre cele mai importante, li se scoate în evidenţă activitatea, uneori nu prea îndelungată. Alcătuitorii articolelor au grijă ca în primul rând să se pună în prim plan pe ei înşişi sau pe colaboratorii lor. Aceasta nu este rău în principiu, pentru că se discută aspecte ignorate de multe ori de „lumea bună” literară. Trebuie remarcat eseul lui Nicolae Vasile, de bună factură sociologică, asupra destinului fenomenului cultural azi. Selecţia autorilor nu este totdeaune cea fericită, dar este bine că se fac prin aceasta câţiva paşi pentru a se oferi o imagine exhaustivă asupra beletristicii naţionale din ultima etapă. Bibliografia, care este, de

asemenea, de mare utilitate, e alcătuită cu profesionalism, având la bază o informaţie riguroasă. Extrasele cu adevărat de relevanţa critică sunt, câte sunt, cele care aparţin, fireşte, unor critici. Trebuie menţionată ca absolut deosebită prezentarea făcută grupării Litere, semnată de Mihai Stan, scriitor de talent şi excelent organizator. Remarcabile sunt paginile privind legatura dintre vechea şi noua Şcoală de la Târgovişte.

Chiar dacă e apt de a stârni reacţii polemice îndreptăţite, dicţionarul de faţă, în afară de faptul că poate servi ca un util instrument de lucru, trezeşte şi apetenţa de a fi completat, provocându-i astfel pe realii profesionişti să se înhame la o asemenea treabă. Cu alte cuvinte, cartea are, prin însăşi imperfecţiunile ei, un rol stimulator. În ceea ce priveşte completările, de adus într-un tom următor al lucrării, sau în mai multe, ele sunt numeroase şi de primă importanţă. Sunt de analizat autori talentaţi grupaţi în jurul revistelor de vechi şi binemeritat prestigiul, şi aici mă refer în primul rând la *România literară*. Nu se cuvin omişi nici cei publicaţi frecvent în revista ieşeană *Convorbiri literare*, ori în cea clujeană *Apostrof*. Sunt incluse în volumul de faţă câteva scriitoare, dar niciun scriitor care gravitează în jurul revistei *Arena literară*, generatoare a uneia dintre cele mai efervescente mişcări artistice ale momentului. Nu se acordă niciun articol vreunui critic, indiferent de generaţie, deşi, cum se vede chiar din bibliografie, cărţilor, indiferent de perioadă, deci şi acelea apărute din 2000 încoace, le-a fost validată valoarea de către comentatorii lor avizaţi. În acest context nici opuri cu caracter monografic ori de sinteză nu au beneficiat de niciun cuvânt. Şi pentru că am căutat să nu dau exemple până acum, voi menţiona doar cea mai importantă elaborare de critică şi istorie literară naţională publicată în acest început de mileniu: *Istoria critică a literaturii române* de Nicolae Manolescu.

*

Coordonatorul lucrării, Nicolae Vasile, este un intelectual cu manifestări de o subliniată diversitate: om de știință de recunoscută valoare, filosof, jurnalist, poet, prozator, dramaturg.

În cuprinzătorul volum *Știință și prejudecăți: după 20 de ani* e fructificată bogata activitate de jurnalist a autorului și puse în evidență calitățile sale de om de știință, dar și acelea de lider, reliefate în evidență prin contribuții proprii, dar și prin interviurile pe care le-a acordat în timp, ori textele altora despre el.

Pentru literatură e interesant articolul *Despre imagine* (reluat în volumul *Românul ciclic*). E decupată din realitatea națională o ”secvență” edificatoare asupra tipologiei umane. Un mare scriitor, plecat dintre noi cu puțin ani în urmă, conducea o anume manifestare culturală. Pe când s-a ridicat de pe scaunul cuvenit în mod firesc sieși, dat fiind rolul pe care îl avea în acea acțiune, făcând aceasta pentru a se duce la microfon și a-şi ține *speech*-ul, un ilustru om politic al momentului, dispărut și el dintre noi de mai multă vreme, sosind cu întârziere acolo și negăsind un loc liber în sală, s-a așezat cu inocență în prezidiu pe scaunul lăsat liber de marele scriitor,

acompaniindu- şi gestul cu câteva priviri inocente aruncate în jur. Nicolae Vasile îi nominalizează pe cei în cauză, dar acest lucru are importanță sub aspect documentar, nu și artistic. E relevat în acest pasaj expresia deplină a deșertăciunii firii umane, a vanității care, irepresibil, dă mereu în clocot. În același articol găsim un comentariu care punctează o anume realitate de fapt. Nota critică e îndreptățită, dar cele afirmate pot trezi și obiecții. Tocmai de aceea însă textul este incitant: ”Când România este denumită adesea *Țara lui Antonescu, Țara de la gurile Dunării, Țara lui Dracula, Țara lui Brâncuși, Țara Nadiei Comăneci sau Țara lui Ceaușescu* înseamnă că, dintr-un motiv sau altul, bine sau rău intenționat, cel ce se referă la țara noastră reduce imaginea acesteia doar la unul din subiectele menționate”. Dar denumirile date în cauză vorbesc despre ficțiuni, situări geografice sau personalități care sunt *exponențiale*, dintr-un punct de vedere sau altul, pentru România.

Cartea semnificativă pentru preocupările filosofice ale autorului este *Sistemismul* (ea a fost tradusă și în engleză). E de subliniat, fără a intra aici în amănunte, neaflate în aria care intră în ”vizorul” unui comentariu literar, o lăudabilă preocupare pluridisciplinară, stabilindu-se într-un mod inteligent conexiuni între filosofie, știință, religie, literatură etc.

Nicolae Vasile s-a manifestat și ca poet, el scriind preponderent o lirică ”de suflet, caracterizată prin mărturisirea francă, neprelucrată a trăirilor proprii. *Universul ciclic* poate fi comparat cu prudenţă cu *Anatolida* lui I.Heliade Rădulescu. Găsim aici ipostaze ale devenirii omului într-o variantă simplificat-versificată. Se poate face o trimitere şi la *Cântare Omului* al lui Arghezi. Cea mai bună dintre plachetele de versuri a lui Nicolae Vasile este *Omul ciclic* (preocuparea filosofului pentru ciclicitate se reflectă și în titlurile volumelor sale). Decupabile sunt, mai ales, stihurile care exprimă un sentimental dedicat, fie acela al unui *soupirant*, alcătuitor de compuneri care amintesc de noblețea curgerii eminesciene: ”Mereu, când dorm,/ te am în vis,/ când mă trezesc, / te am în gând, / deschid calculatorul tot sperând,/ ca de la tine să primesc,/ cât de curând, / măcar un rând, /măcar un rând!...”. Covârșit de sentimente contradictorii, poetul simte a se pulveriza. Versurile nu au tensiunea dramatică așteptată, dar sunt grațioase: ”Cu întregul gând la tine/ și cu trupul tot la ea,/ vulnerabil, deloc bine / parcă-aș fi un fulg de nea!”. În sfârșit, să remarcăm un început de viziune panteistă, coroborat cu o adiere de percepție olfactivă proustiană declanșatoare de amintiri și reverii: ”Tata, ne hrănea și bătea,/ ca un rug de mure, peste tot se-ntinde/ și curtea o cuprinde./ Nici acum nu ne răsfață,/ ne înțeapă și agață./ Mama, un tei plin de arome,/ ne liniștește și adoarme.”

Nicolae Vasile a valorificat activitatea sa poetică în curprinzătoarea antologie, (în care și-a și tradus în limbi străine unele elaborări, ceea ce a mai făcut și anterior), *Începutul cercului*. Ciclurile din volum reflectă preocupările sale tematice: *Poezia iubirii, Poezia vieții, Poezia filozofiei, Poezia poeziei.*

O altă latură a activității scriitorului este aceea de prozator. Semnalăm nuvela *Ioșca, Sică și Mitică.* Prototipul ultimului personaj din titlu este, firește, scriitorul

însuși. Subiectul îl vom regăsi și ulterior, numai că aici este vorba nu de unul, ci de patru performeri, patru foști colegi dintr-o tabără studențească, care toți vor răzbi la modul strălucit în viață datorită dotării lor profesionale. În afară de cei trei amintiți, e vorba și de o tânără fată, căreia i se spune Samantha, a cărei relație cu Mitică debutează într-un anume moment, când ea îl salvează de la înec. Acolo debutează nuvela și tot acolo se sfârșește. Nu la fel se întâmplă lucrurile și în dramatizarea după aceeași scriere, în care personajul feminin, (Samantha va excela ulterior ca antrenoare de tenis), capătă o anume consistență și, tocmai de aceea piesa, (inclusă într-un volum care se numește tot *Ioșca, Sică și Mitică*), este superioară narațiunii. Aici relația femeii cu Mitică va cunoaște o firească împlinire, bărbatul completându-și palmaresul de învingător în viață prin victoria în plan erotic.

Volumul *Românul ciclic* este, și el, o probă elocventă, prin paginile cu caracter literar a înzestrării scriitorului în domeniul prozei scurte. De remarcat aici rândurile duioase, amintind de Brătescu-Voinești din schița *Puiul,* despre un câine, pe care puternicul șef de instituție l-a adorat și căruia, în noianul său de preocupări, i-a acordat atâta atenție și pentru care a suferit atât: ”Până la efectuarea tuturor vaccinurilor a trebuit să-l ținem numai în casă, apoi a început operațiunea de cucerire a cartierului. Întâi cu strada, apoi cu parcul din apropiere, după care am căutat magazinele cu mâncare și accesorii canine, apoi dispensarele veterinare, frizeriile pentru câini (...). El era prima prioritate dimineața, la ora 6 fix, și niciodată nu greșea”. Câinele avea o relație specială de amiciție cu o pisică, a fost operat cu succes de cancer, iar duminicile, când familia scriitorului se ocupa de pregătirea grătarului, patrupedul fura carne fierbinte, ori chiar se urca cu picioarele pe grătar și, drept consecință a acestui mod de a se alimenta, s-a îmbolnăvit de ficat. Autorul descrie minuțios ce regim alimentar a urmat mai apoi adorata canină pentru a se tămădui. Totuși, la un moment dat, ea decedează și scriitorul o jelește ca pe un erou pierit în războiul troian. Notațiile sunt dureros-vibrante: ”Urechile lui lungi și frumoase, pentru a căror sănătate am luptat atât, șoldul din care i se scosese la operație un hematom cancerigen cât pumnul, pernuțele de pe tălpile lui, în care se tot înțepa și se infectau, tumorile, care-i tot apăreau pe nas și în jurul ochilor în ultima perioadă, erau de acum fără viață (...)”. Patrupedului i se vor închina aici versuri, pe care le găsim și în placheta *Omul ciclic.*

O schiță absolut remarcabilă este *Salvare neașteptată*. Aici găsim un profesor, (dintr-o scăpare a autorului, la un moment dat ni se spune la o pagină că el predă istoria, iar la pagina următoare personajul însuși precizează, lucrul confirmat și de superiorul său, directorul școlii, că s-ar afla la catedra de geografie), maniac la modul dement și violent. Toată afecțiunea lui este pentru o bicicletă. *Tatăl bicicletei*, cum îl denumește cu umor savuros Nicolae Vasile, are impresia, complet neîntemeiată, că un elev i-a lezat, printr-o lovitură de minge, obiectul adorației și face o criză de isterie penibilă, amenințând că-l va lăsa pe elevul în cauză corigent și apoi repetent, întrucât îi va da succesiv note foarte mici la obiectul pe care îl preda. În fața nu a unei singure persoane smintitul dascăl face un tărăboi de un caraghioslâc nespus, expresie a unei

fixații și a unui fond paranoid, scena fiind comparabilă, fără a se pune un semn de egalitate în ceea ce privește valoarea literară, cu ieșirea lui Lefter Popescu din finalul celebrei narațiuni a lui Caragiale *Două lozuri*.(cel puțin aceasta din urmă era motivată)

A rămas să ne ocupăm de romane. Interesul lor e preponderent de ordin biografic și documentar. Fără îndoială, oricine ar vrea să știe cât mai multe despre *omul* Nicolae Vasile, dat fiind despre ce personalitate e vorba. Pe de altă parte, opiniile sale sunt ale unui specialist de prim rang în domeniul economic. În romanul său, *Echilibrul marinarului*, se discută avizat despre aspecte ale vieții pe acest plan în vechiul și actualul regim. Desigur, tipologiile sunt doar conturate, dialogurile adesea nu conving și ar fi fost profunzime analitică. Romanul *Echilibrul marinarului*, este cel mai puțin acuzat autobiografic, iar *Zâna și viața* este cel mai fățiș sub acest aspect. În această ultimă elaborare se și precizează că protagonistul a publicat niște volume, care au titlul unora semnate de Nicolae Vasile însuși. În *Echilibrul marinarului* interesează mai ales observarea "scurgerii" de informații, amplificarea în contextul postdecembrist a dimensiunilor caracatiței securiste. Despre protagonist, Mitu, "băieții buni" știu totul, lucrurile întâmplându-se ca și în remarcabilul film *Teoria conspirației*, cu Mel Gibson. *Punctul de sprijin* e un roman cvasi-cronologic al biografiei autorului. Acesta a studiat întâi la Găești, apoi la Mangalia. A petrecut multă vreme prin spitale în anii școlii și ai facultății. La fel se întâmplă lucrurile și cu Alexandru, protagonistul cărții, care, dată fiindu-i starea de sănătate, a studiat la Mangalia, pentru a se afla în apropierea unui așezământ, bineînțeles, tot cu profil medical. În *Zâna și viața*, ar fi vorba de doi protagoniști: unul e chiar Zâna, care e chiar o zână, mare actriță, mare sufletistă ș.a.m.d. Celălat protagonist este același Alexandru, care va ajunge, ca și Alexandru din romanul pe care l-am discutat mai devreme, un celebru om de știință și ilustru conducător de instituții. Desigur, dacă scrierea e atât de pe șleau autobiografică, istoricul literar ar fi curios să descopere prototipul zânei. Dacă în *Punctul de sprijin* atrăgea atenția latura umoristică, (cutăriță consumă în timp 5 bidoane de țuică destinate unui plocon; muncitorii din altă parte se arată peste noapte mari consumatori de lapte, în sticlele de lapte fiind iarăşi omniprezenta țuică; un polițist îl oprește în trafic pe Alexandru, în ipostază de conducător auto, ca să-și manifeste recunoștința că acela l-a dat afară din serviciu, pentru la noul loc de muncă are un salariu mult mai consistent), în *Zâna și viața* e preponderentă coloratura lirică. E vorba de un alt *love-story*, ca și în romanul lui Erich Segal, care a cunoscut și o ecranizare cu imens succes de casă acum câteva decenii, sfârșitul fiind și acum tragic, cu diferența că nu se stinge femeia, ci bărbatul. Cel mai vibrant artisticește pasaj din carte e cuprins într-o poezie, din care citez fragmentar: "Pulbere de stele,/noi vom fi,/cu ploaia, pe Pământ,/vom reveni,/iubirea noastră/va trăi din nou,/făcând universului cadou,/un nou infinit,/ din semințe de viață,/celule de iubire,/născute din tine și din mine".

Cel mai închegat roman al lui Nicolae Vasile este *Dominoul iubirii. Raiul.* Cartea poate fi considerată o a doua ediție a narațiunii cu același titlu (din care lipsește

completarea *Raiul*). Numele personajelor sunt și ele schimbate. Dorin devine Cornel, Mira e acum Vera, Paul e Albert, Alex e Victor, Dorina e rebotezată Gabriela, numai Anghel, straniul, originalul prieten de la Cluj al lui Alex /Victor, rămâne cu numele neschimbat. Dacă finalul în prima variantă era încă mai tragic decât în *Zâna și viața*, acum lucrurile se vor încheia cu bine. Ultima versiune a cărții fiind superioară celei precedente, îmi voi concentra succint atenția asupra ei. Și aici, hiperstrălucitul Victor este nu doar mare om de știință, romancier, poet, ci și iscusit manager în multiple situații. Vera, la rândul ei, e o apariție strălucită la nenumărate întâlniri internaționale, reprezintă țara cu cinste în cadrul unor nenumărate foruri de nivel planetar.

E limpede că astfel de oameni au și un deosebit calibru al sentimentelor și, din acest motiv, așa cum activitatea lor intelectuală este intensă, plurivalentă, strălucită, existența unui singur partener în viață este insuficientă. Gabriela însăși admite că eliminarea obiecțiilor existenței altor muze, în afară de ea însăși, este obligatorie în contextul dat. Foarte bună intuiție de romancier, Gabriela nu e deranjată de o poveste amoroasă de intensitate strict carnală a lui Victor, protagonistul dovedindu-se epatant nu doar în ipostazele amintite, ci și în aceea, cum să zic, de armăsar! Vera e încă mai redutabilă, fiind un fel de Casanova feminin și involuntar. Ea are un soț, dar și un iubit, (în toate accepțiile cuvântului), în Anglia, pe Albert, dar și unul platonic, român,(bineînțeles, e vorba de Victor). O rocadă *sui-generis* se produce la un anume moment dat. Albert e înlocuit cu Victor. Iubitul englez se întoarce la familia lui, iar atotrefuzatul, până atunci, Victor este acceptat plenar și cu asta se încheie romanul. În această opțiune târzie trebuie văzut realismul: fiecare optează finalmente pentru cine este *al său*, oricât regula în acest caz va cunoaște o avalanșă de excepții. Romînca va rămâne alături de românul ei. Romanul, în această ediție, e pur roman, ferit de adaosul prisoselnic în context a unor excursuri teoretice. Finalul cărții demonstrează eternul adevăr că *Dacă dragoste e, totul e!*

Victor Atanasiu, 2020